

اشاره:

رشد و توسعه همه جانبه صنعت بیمه متناسب با مجموعه فعالیت های اقتصادی کشور از اهداف عمده برای حفظ منابع ملی است. صنعت بیمه باید توان جبران خسارات احتمالی بر منابع و ثروت های کشور را داشته باشد، تا بتواند روند سرمایه گذاری در امور مولد را حفظ کند. با این وجود تحمل وجبران تمام خسارات احتمالی توسط صنعت بیمه کشور، عقلایی نیست و از این رو بازار بیمه اتکایی همواره مورد نظر شرکت های بیمه می باشد.

بیمه اتکایی منشأ کسب درآمد ارزی (قبولی بیمه) و نیز منشأ هزینه ارزی (واگذاری بیمه) می باشد و در هر حال نقش به سزایی در حفظ منابع و ثروت های ملی دارد.

در این گزارش، موضوع «اثر بیمه اتکایی در حفظ منابع ملی» مدنظر می باشد. آقای دکتر غلامحسین جباری کارشناس ارشد صنعت بیمه با ارائه مقاله ای با این عنوان، موضوع را از جنبه های گوناگون مورد بررسی و کنکاش قرار داده است. چکیده این گزارش را می خوانیم:

اثر بیمه اتکایی در حفظ منابع ملی

ملی، ذکر این نکته ضرورت دارد که بدون تردید هر رابطه مالی تأثیری کم یا زیاد در اقتصاد کشور دارد. علاوه بر آن بیمه اتکایی بین دو بیمه گر از دو کشور صورت می گیرد و در بازرگانی خارجی نیز مؤثر است. هر معامله بین المللی به دریافت یا پرداخت ارزی منجر می شود و به همین جهت معاملات بیمه اتکایی در موازنه ارزی نیز تأثیر دارد.

بیمه اتکایی به هر منظوری که انجام شود، نتیجه آن ایجاد درآمد یا هزینه ارزی برای کشور است. در حالات عادی واگذاری بیمه اتکایی مستلزم هزینه ارزی است، اما در شرایط غیر عادی هم بیمه گر مستقیم در معامله با بیمه گذاران و هم بیمه گر اتکایی در معامله با بیمه گر واگذارنده، متحمل زیان می شوند. در این صورت زیان بیمه گر اتکایی در واقع مقارن با سود بیمه گر مستقیم است که موجب درآمد ارزی برای کشور او نیز می شود. با این وصف خرید پوشش بیمه اتکایی نوعی واردات خدمت است و هزینه ارزی دارد و لذا در بررسی

بیمه گر اتکایی دریافت کند. در واقع بیمه اتکایی رابطه ای میان دو بیمه گر است که یکی بیمه گر واگذاری و دیگری بیمه گر اتکایی می باشند و هیچ گونه اثر حقوقی نسبت به بیمه گذاری که طرف قرارداد بیمه گر هستند، ندارد. درباره تأثیر بیمه اتکایی در حفظ منابع

بیمه اتکایی یا بیمه مجدد عبارت از آن است که بیمه گر تمام یا بخشی از خطراتی را که بر اساس بیمه نامه های صادره به عهده گرفته یا خواهد گرفت را در ازاء پرداخت حق بیمه ای به بیمه گر دیگر (اتکایی) واگذار کند تا در صورتی که خسارت هایی واقع شد، بخشی از آن را از

○ بیمه اتکایی بین دو بیمه‌گر از دو کشور صورت می‌گیرد و در بازرگانی خارجی مؤثر است. بدون تردید هر رابطه مالی تأثیر کم یا زیاد در اقتصاد کشور دارد. معاملات بیمه اتکایی در موازنه ارزی تأثیر دارند.

مجموعه‌های اداری و یا تجاری، طرح‌های بزرگ صنعتی و ساختمانی در حال اجرا مانند مونتاز کارخانه‌ها، نیروگاه‌ها و پالایشگاه‌ها.

در حالتی که جبران خسارت بایستی با ورود قطعات از خارج کشور و یا با استفاده از فن‌آوری وارداتی صورت گیرد، بیمه اتکایی موجه است.

در بسیاری موارد تعهدات پذیرفته شده در هر بیمه‌نامه رقم قابل توجهی نیست، اما طبیعت خطر بیمه‌شده چنان است که اگر واقع شود مجموعه‌ای از اموال بیمه‌شده را نابود می‌سازد، مانند بیمه ساختمان‌ها و صنایع در مقابل خطر زلزله یا طوفان و یا بیمه محصولات کشاورزی در مقابل آفات مختلف. در این موارد جبران خسارات از توان بیمه‌گران هر کشوری خارج است و بیمه اتکایی موجه می‌باشد.

در بعضی از انواع بیمه، پرداخت خسارت باید به ارز صورت گیرد و خسارات احتمالی به‌حدی است که از ذخایر ارزی که بیمه‌گران در اختیار دارند و یا از منابع ارزی که مراجع نظارت پولی می‌توانند در دسترس بیمه‌گران بگذارند، تجاوز می‌کند. در این موارد حتی برای بیمه‌های کم‌اهمیت‌تر هم به بیمه اتکایی خارجی احتیاج می‌باشد. از جمع این‌گونه بیمه‌ها، بیمه‌های مسؤلیت بین‌المللی مانند بیمه مسؤلیت هواپیما که معمولاً حد آن بین نیم تا یک میلیارد دلار است، بیمه کشتی‌ها به‌خصوص در مورد آلودگی آب دریا، بیمه مسؤلیت پیمانکاران برای اجرای طرح‌های صنعتی و ساختمانی در

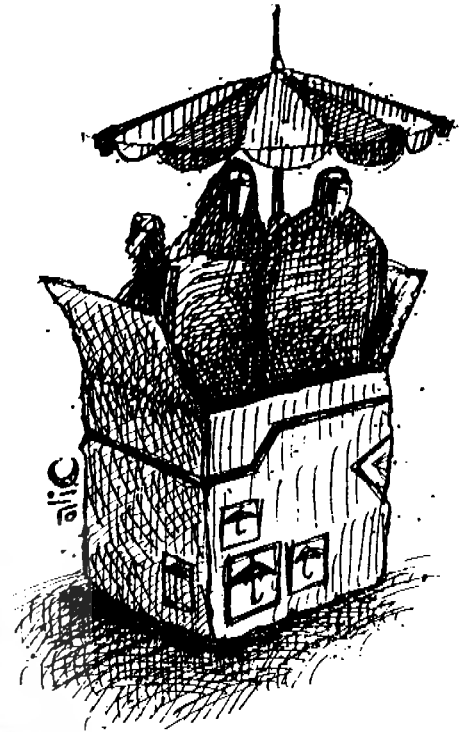
حد علاوه بر ضوابط فنی، مقداری هم تابع روحیه و سلیقه مدیران یک شرکت بیمه و عرف بازار داخلی کشور است و ضابطه دقیق و مشخصی ندارد و معمولاً بر مبنای دارایی‌های خالص شرکت بیمه (۳ تا ۶ درصد) و یا جمع حق بیمه‌های سالانه (۱ تا ۳ درصد) تعیین می‌شود.

اما در بررسی نقش بیمه اتکایی در حفظ منابع ملی، توجه به نیاز یک بازار بیمه به بیمه اتکایی خارجی ضروری است.

تا آنجا که بیمه‌گرهای کوچک و بزرگ نیاز خود به پوشش بیمه اتکایی را از داخل تهیه می‌کنند و بهای این پوشش را با پول محلی می‌پردازند، در منابع مالی کشور اثر قابل ملاحظه‌ای نمی‌گذارند، اما بحث در پوشش‌های بیمه اتکایی که باید از خارج کشور تحصیل شود، موضوع بحث ما می‌باشد.

بنابراین توسل به بازارهای بیمه اتکایی خارجی در صورتی قابل توجهی است که مجموع توان بیمه‌گران داخلی برای تحمل خطر بیمه‌شده، کافی نباشد. با این وصف، بیمه اتکایی در مواردی نظیر تعهدات بیمه‌ای سنگین، بیمه خطرات طبیعی و بیمه‌های ارزی موجه می‌باشد.

در بخش تعهدات بیمه‌های سنگین، ذکر این نکته ضرورت دارد که در هر کشور بیمه‌نامه‌هایی صادر می‌شود که بعضاً تعهدات موضوع آنها از مجموع ظرفیت بیمه‌گران کشور متجاوز است. از جمله برای صنایع بزرگ، مجموعه‌های مسکونی به‌صورت برج، انبارهای بزرگ،

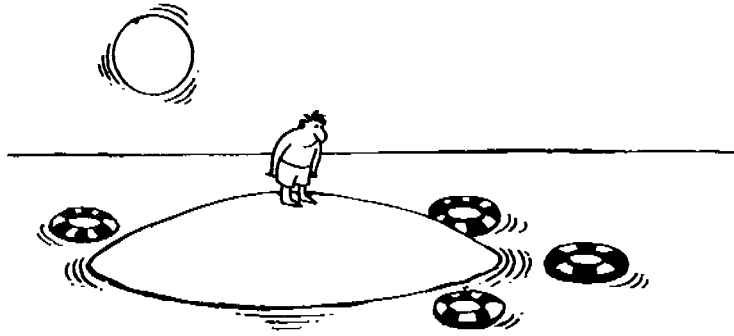

نقش بیمه اتکایی در حفظ منابع ملی سه محور شامل توجه ضرورت بیمه اتکایی خارجی، تدابیر مؤثر در تقلیل هزینه‌های ارزی جهت تحصیل پوشش بیمه اتکایی خارجی و نیز موارد عدم نیاز به بیمه اتکایی، باید مورد بررسی و کنکاش قرار گیرد.

توجیه ضرورت بیمه اتکایی

هر بیمه‌گر نیاز به بیمه اتکایی دارد، مگر آنکه بیمه‌های به‌طور کل از انواعی باشند که برای او تعهدات سنگین ایجاد نکنند. بزرگترین بیمه‌گرها نیز برای تعهدات سنگین که متجاوز از توان و ظرفیت تحمل خطر آنهاست، پوشش بیمه اتکایی تحصیل می‌کنند.

حد ظرفیت نگهداری خطر هر بیمه‌گر یک موضوع فنی بیمه اتکایی است. این

وسایل نیل به این هدف (صرفه جویی در هزینه ارزی) است.

افزایش ظرفیت داخلی نیز از راه‌های قابل حصول برای تقلیل نیاز به بیمه اتکایی خارجی است. وجود یک بیمه‌گر اتکایی محلی برای هر کشوری ضرورت دارد. بیمه‌گر اتکایی محلی علاوه بر تأمین بخش قابل ملاحظه‌ای از نیازهای بیمه‌گران داخلی، می‌تواند در بازارهای بین‌المللی نیز به فعالیت و تحصیل درآمد بپردازد. استقرار مستقیم بیمه اتکایی اجباری برای صرفه‌جویی در واگذاری اتکایی به خارج و ایجاد ظرفیت جدید، تقبل خطر در داخل کشور صورت می‌گیرد. هر میزان که واگذاری اجباری بیشتر باشد، از نظر تأمین هدف بحث (تقلیل نیاز به پوشش‌های اتکایی خارجی) مؤثرتر است. در برخی کشورها با وجود آزادی فعالیت شرکت‌های بیمه بخش خصوصی، واگذاری اتکایی به خارج در انحصار دولت است.

وجود یک سازمان برای اداره بیمه اتکایی اجباری مانند بیمه مرکزی ایران سبب پیدایش یک مؤسسه بیمه اتکایی با ظرفیت قابل توجه می‌شود. این ظرفیت جدید از دو جهت کارآیی دارد، یکی نگهداری هر چه بیشتر از خطرات داخلی و دیگر قبول خطرات خارجی و دریافت حق

در هر حالتی اعم از این که شرکت‌های بیمه متعلق به بخش خصوصی باشند یا دولتی، بر عملیات بیمه اتکایی آنها نظارت شود و این از اهم وظایف سازمان‌های نظارت بر عملیات بیمه‌گری است. با این حال تدابیری در جهت تقلیل نیاز به بیمه اتکایی وجود دارند که مؤثر می‌باشند.

یکی از این تدابیر استفاده کامل از ظرفیت داخلی است. در برخی کشورهای جهان سوم شرکت‌های بیمه نوپید و کم‌سرمایه علاقه‌مند به واگذاری بیمه‌نامه‌ها به بیمه‌گران خارجی هستند و به جای بیمه‌گری نقش واسطه را بازی می‌کنند و به درآمد کارمزد اکتفا می‌کنند. این روش اگر برای یک بیمه‌گر کوچک مقرون به احتیاط و مصلحت باشد، به مصالح اقتصادی کشور لطمه می‌زند و لذا باید بیمه‌گران داخلی وادار شوند که از هر خطری که بیمه می‌کنند، سهمی متناسب با امکانات مالی خود را نگهداری کنند.

ثانیاً پوشش بیمه اتکایی مورد نیاز خود را تا آنجا که ممکن است از بازار داخلی تأمین کنند. بیمه مشترک و بیمه اتکایی متقابل با قراردادهای دوجانبه بین بیمه‌گران به این منظور کمک می‌کنند. تأسیس صندوق مشترک بیمه اتکایی در داخل کشور که سبب همکاری متقابل بین بیمه‌گران محلی می‌شود، یکی دیگر از

خارج از کشور و یا بیمه حسن انجام کار این بیمانکاران و... می‌باشند.

در مواردی که قیمت کالاها و خدمات وارداتی به ارز پرداخت می‌شود نیز بیمه‌گذاران علاقه‌مند به تحصیل بیمه ارزی برای خرید کالاها می‌باشند تا در صورت بروز خسارت، جایگزینی آن آسان باشد. به همین جهت بیمه اتکایی این بیمه‌ها نیز باید به ارز تحصیل شود مگر در کشورهایی که پول رایج بدون هیچ‌گونه تشریفات و به آسانی قابل تبدیل به ارز باشد. برای کالاهای صادراتی نیز اگر خرید بیمه به عهده فروشنده باشد، بیمه‌گذار علاقه‌مند به تحصیل بیمه ارزی است و با نیاز به بیمه اتکایی به ارز مطرح می‌گردد. بیمه اعتبارات خارجی که گاهی توسط بیمه‌گران داخلی برای تعیین تعهدات بین‌المللی صورت می‌گیرد مانند بیمه تضمین حسن انجام کار بیمانکاران و بیمه اعتبار صادراتی که برای تعیین وصول طلب صادرکنندگان کالا و خدمت از خریداران خارجی است، معمولاً توسط بیمه‌گران داخلی انجام می‌گیرد، اما به لحاظ تعهد ارزی نیازمند به پوشش بیمه اتکایی خارجی است.

صرفه‌جویی در هزینه ارزی

با توجه به این نکته که در خصوص بعضی از بیمه‌ها، مراجعه به بازارهای بین‌المللی برای تهیه پوشش بیمه اتکایی اجتناب‌ناپذیر است، بحث این است که موارد نیاز به بیمه اتکایی خارجی میزان معقول آن چیست؟ خرید بیمه اتکایی از خارج یک نوع واردات خدمت است و هر جا نیاز به واردات کالا یا خدمتی باشد، حدی برای آن وجود دارد که بیش از آن حد غیرلازم و اسراف در منابع ارزی است. مصلحت اقتصادی کشور اقتضا می‌کند

○ خرید پوشش بیمه اتکایی نوعی واردات خدمت است و هزینه ارزی دارد. بررسی نقش بیمه اتکایی در حفظ منابع مالی در بخش‌های توجیه ضرورت بیمه اتکایی خارجی، تدابیر مؤثر در تقلیل هزینه‌های ارزی برای تحصیل پوشش بیمه اتکایی خارجی و نیز موارد نیاز نداشتن به بیمه اتکایی، ضرورت دارد.

بیمه اتکایی که خود مورد درآمد ارزی است.

یکی دیگر از راه‌های تقلیل نیاز به پوشش‌های بیمه اتکایی خارجی، شرکت در همکاری‌های منطقه‌ای است. معاملات بیمه‌ای کشورهای در حال توسعه با وجود حجم نسبتاً کم، سود قابل ملاحظه‌ای دارد، زیرا در این کشورها تجمع اموال و تراکم خطرها به میزانی که در کشورهای صنعتی دیده می‌شود، نیست. با این وصف بیمه در این کشورها و دریافت بیمه اتکایی از آنها، سود مناسبی دارد.

تشکیل صندوق‌های مشترک بیمه اتکایی منطقه‌ای، هم‌اکنون بخشی از احتیاجات بیمه اتکایی کشورهای در حال توسعه به جای آنکه متوجه کشورهای غربی شود، توسط صندوق‌های مذکور تأمین می‌شود.

آنکنداد اخیراً تأسیس شرکت‌های بیمه اتکایی چندملیتی را مطرح کرده که یکی برای آفریقا (در لاگوس پایتخت نیجریه) و یکی برای آسیا (در بانکوک پایتخت تایلند) است. کشورهای منطقه در تأمین سرمایه این شرکت‌ها اقدام کرده‌اند و به واگذاری بخشی از معاملات بیمه اتکایی خود به آنها متعهد شده‌اند. ایران در شرکت بیمه اتکایی آسیایی صاحب سهم و در مدیریت آن دخیل است.

علاوه بر اینها، تعدادی شرکت‌های

بیمه چندملیتی توسط برخی دولت‌ها تأسیس شده‌اند که آنها نیز همین هدف را دنبال می‌کنند که در تقلیل واگذاری بیمه اتکایی از کشورهای در حال توسعه به بازارهای غربی مؤثر می‌باشند.

موارد اجتناب از بیمه اتکایی خارجی

دسته‌ای از انواع بیمه یا بیمه‌های مردمی، به‌طور طبیعی نیاز به بیمه اتکایی ندارند. دسته‌ای از بیمه‌ها برای پوشش خطراتی هستند که جنبه سیاسی و اجتماعی دارند و انتقال این خطرات به بیمه‌های اتکایی خارجی بر اساس ضوابط بیمه‌ای، کاری بی‌فایده و غیرمعقول است. سازمان‌های نظارت بر عملیات بیمه‌ای نیز باید نسبت به این موارد و بی‌نیازی آنها به بیمه اتکایی خارجی توجه داشته باشند. گاهی مصالح مملکت اقتضا می‌کند به‌طور موقت هر گونه بیمه اتکایی خارجی متوقف شود که نمونه این موارد را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

الف) بیمه‌های مردمی: بسیاری از انواع بیمه متضمن خطراتی هستند که تقبل و تحمل آنها از عهده بیمه‌گران داخلی با همکاری یکدیگر برمی‌آید و به‌همین جهت باید از واگذاری آنها خودداری شود، مگر در موارد استثنایی مصالحتی از جمله امتیازات واگذاری جمعی

معاملات، یا قبول بیمه اتکایی متقابل اقتضا کند. بیمه‌های موردنظر عبارتند از بیمه‌های عمر و حوادث، بیمه‌های هزینه درمان، بیمه‌های آتش‌سوزی برای واحدهای غیرمتمرکز مسکونی یا تجاری، بیمه‌های مسؤلیت اشخاص در مقابل یکدیگر (مسؤلیت‌های حرفه‌ای مغازه‌داران، هتل‌ها، رستوران‌ها و...)، بیمه اتومبیل و بیمه اعتبارات داخلی هر چند که در دوره‌های بحران اقتصادی می‌تواند خسارات سنگینی داشته باشد، با این حال قابل واگذاری به بیمه‌گران اتکایی خارجی نیست.

ب) بیمه خطرات سیاسی: آثار مسایل سیاسی قابل انتقال نیست به این جهت که اگر خطر موضوع بیمه منشأ سیاسی داشته باشد، واگذاری اتکایی آنها به مصلحت نمی‌باشد. خطرات سیاسی با ضوابط بیمه‌ای سازگار نیستند.

بیمه‌گران خارجی در صورتی حاضر به قبول تعهد در خطرات سیاسی می‌شوند که از لحاظ نرخ و شرایط بیمه، هر گونه پیش‌بینی لازم را به نفع خود به‌عمل آورده باشند. در این حال واگذاری اتکایی جز زیان برای بیمه‌گران داخلی، نتیجه‌ای نخواهد داشت. نوع بیمه‌های حاوی خطرات سیاسی، بیمه خطر جنگ است.

بیمه خطر جنگ معمولاً در حمل و نقل دریایی و هوایی انجام می‌شود و دارای

○ حد ظرفیت نگهداری خطر هر بیمه‌گر یک موضوع فنی بیمه اتکایی است، اما علاوه بر ضوابط فنی، تابع درجه و سلیقه مدیران شرکت بیمه و عرف بازار داخلی کشور نیز می‌باشد.

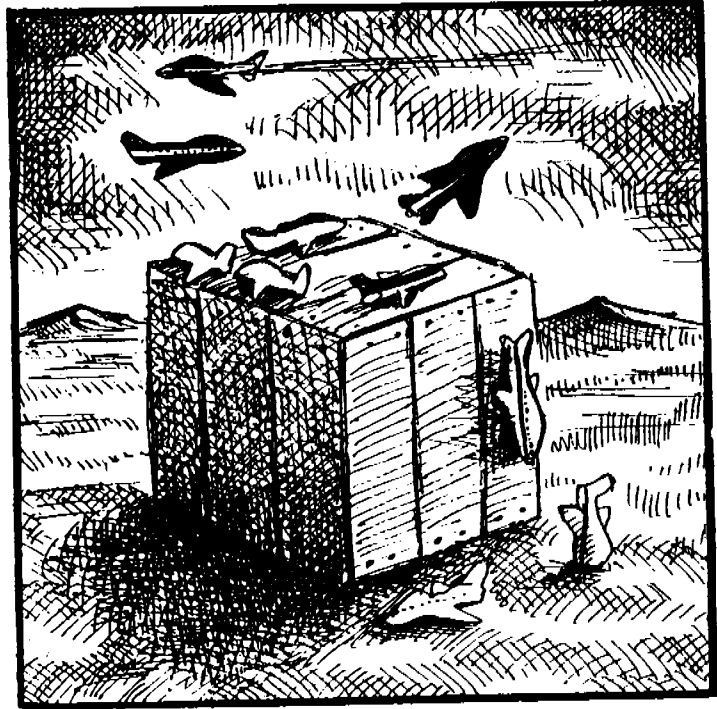
جبهه‌های جنگ، بیمه عمر کارمندان و کارکنان مؤسسات مختلف که داوطلبانه به جبهه‌ها می‌رفتند و بیمه آتش‌سوزی منازل مسکونی در نقاطی که در معرض حمله موشک‌ها و بمب‌افکن‌های دشمن بودند.

بیمه اعتبارات صادراتی

اگرچه بیمه اعتبارات صادراتی، معمولاً توسط صندوق‌های بیمه اعتبار صادراتی و به حساب دولت انجام می‌شود، لیکن فعالیت در این زمینه‌ها برای بیمه‌گران ممنوع نیست و در بعضی کشورها، شرکت‌های بیمه خصوصی در این زمینه کار می‌کنند.

در این بیمه علاوه بر خطر تجارتي به عبارت دیگر احتمال ورشکستگی و عدم انجام تعهد خریدار خارجی، خطر سیاسی نیز وجود دارد، یعنی احتمال بروز مشکلاتی که از تحولات سیاسی و یا قانونی در کشور بدهکار ناشی می‌شود. خطر تجارتي را می‌توان موضوع معاملات بیمه اتکایی قرار داد، ولی بیمه خطر سیاسی وضعی مشابه بیمه جنگ دارد و مطلقاً نمی‌تواند موضوع دادوستد تجارتي قرار گیرد.

○ توسل به بازارهای بیمه اتکایی خارجی در صورتی قابل توجیه است که مجموع توان بیمه‌گران داخلی برای تحمل خطر بیمه‌شده، کافی نباشد مانند تعهدات بیمه‌ای سنگین، بیمه خطرات طبیعی و بیمه‌های ارزی.

ایران، واگذاری اتکایی بیمه کالاهای وارداتی در مقابل خطر جنگ به دلیل آنکه پوشش آن شامل مدت انتظار کشتی‌ها و تخلیه کالاهای نمی‌شد، از قراردادهای بیمه اتکایی با خارج از کشور حذف شد و این بیمه‌ها در داخل نگهداری گردید. سود حاصل از بیمه خطر جنگ به‌طور کل به حساب ذخایر فنی شرکت‌های بیمه منظور و نگهداری شد. این سیاست موجب تقویت بنیه مالی شرکت‌های بیمه ایرانی و افزایش ظرفیت قبول خطر آنها شد.

این نکته که بیمه جنگ باید منحصر به حمل دریایی باشد، فاقد هر گونه استدلال منطقی است.

ما می‌توانیم انواعی از بیمه را که با نیازهای ما سازگاری دارد، ایجاد و اجرا کنیم. در جریان جنگ هشت‌ساله عراق علیه ایران، بیمه‌گران ایرانی انواعی از بیمه جنگ را با درک نیازهای جامعه ایرانی، اعمال کردند که در سایر کشورها سابقه ندارد که از آن جمله بیمه کامیون‌ها و راننده‌ها و کمک‌راننده‌ها، بیمه عمر خلبان‌ها، پزشکان و امدادگران اعزامی به

شرایطی است که جز در موارد استثنایی همیشه به سود بیمه‌گران بین‌المللی است. بیمه‌گران ایرانی در زمینه بیمه خطر جنگ، جدیدترین و مفیدترین تجربه را در سطح جهانی دارند.

به‌طور کلی بیمه اتکایی در بیمه خطر جنگ به مصلحت هیچ کشور درگیر در جنگ نیست، زیرا بر اساس قاعده مرسوم، بیمه خطر جنگ با اخطار هفت‌روزه قابل فسخ است و لذا «تأمین» که اساس و موضوع عقد بیمه است، در قرارداد بیمه جنگ حاصل نمی‌شود. هیچ صاحب کشتی یا بازرگان صاحب کالا این اطمینان را ندارد که مال بیمه‌شده‌اش در مقابل خطر جنگ تا پایان سفر دریایی و رسیدن به مقصد از پوشش بیمه‌ای برخوردار باشد. با وجود چنین نقصی که در بیمه جنگ وجود دارد، بیمه اتکایی آن بی‌نتیجه است. با این وصف این شرط سنگین (اخطار یک‌هفته‌ای برای فسخ قرارداد) باید حذف شود و در عین حال از واگذاری اتکایی این نوع بیمه نیز باید پرهیز گردد. از اوایل جنگ تحمیلی عراق علیه